

"Zavražděná milenka" aneb Lotyšská aféra Pawla Kubisze

Mečislav Borák

(Vyšlo v polštině:) Łotewska afera Pawła Kubisza. *Kalendarz Śląski*, 36/2000, s. 110-112.

Zajímavou epizodu v životě básníka, spisovatele, publicisty a známého działacza społeczno-kulturalnego Pawła Kubisze představuje jeho téměř dvouletý pobyt v Pobaltí na počátku třicátých let. Životopisná hesla v příručkách se o něm zmiňují jen zcela okrajově, např. Zenon Jasinski ve svém leksykonu uvádí pouze jednu větu: "W latach 1930-1933 był korespondentem PAT w Prusach Wschodnich i na Litwie." Nehledě na jiné nepřesnosti obsažené v tomto krátkém sdělení chybí zde zmínka o Kubiszově pobytu v Lotyšsku, který byl zakončen divokou diplomatickou aférou, vedoucí k jeho okamžitému vypovězení ze země. Svazek dokumentů uložených v Zemském archivu v Brně může tedy dobře dokreslit dosud málo známý portrét sympatického bouřliváka, jímž mladý básník tenkrát nepochybně byl.

První úřední zmínky o pobytu Pawła Kubisze v Pobaltí pocházejí ze září roku 1931. Z korespondence pražského Ministerstva vnitra vyplývá, že 18. září 1931 se u československého vyslanectví v Kaunasu ohlásil jistý žurnalista Kuszka z Kanské, dopisovatel českých listů *Našinec*, *Duch času* a agentury *Pragopress*. Přijel do Litvy dle svého vyjádření asi na šest měsíců, aby tu psal články hospodářského charakteru a zároveň sbíral podklady pro chystanou knížku o Litvě. Vyslanectví žádalo o poskytnutí bližších informací o jeho osobě. Ministerstvo vnitra postoupilo žádost prostřednictvím prezidia Zemského úřadu v Brně Okresnímu úřadu v Českém Těšíně. Tady se hned ukázalo, že zmiňovaným Kuskou bude se vši pravděpodobností Pawel Kubisz, nedostudovaný učitel a redaktor, který se zabývá "básnictvím" a byl nedávno souzen pro styky se slovenskými iredentisty. Úředníci ke Kubiszově charakteristice ještě dodali, že "podle doslechu" odjel už počátkem léta 1931 do Královce ve Východním Prusku a měl namířeno do Litvy a Lotyšska. Jeho cestovní pas platí až do 23. srpna 1936.

O rok později se v dopise Ministerstva vnitra uvádí, že Kubisz pobýval v Litvě od počátku září 1931 do 16. dubna 1932. Zpráva dodává: "Jako podezřelý z vyzvědačství ve prospěch Polska byl na žádost litevských úřadů vyslanectvím republiky Československé vyzván, aby Litvu opustil." Vyjádřil se prý, že odjede, ale nejspíš do Moskvy. Bylo to jistě míněno jako provokace proti dotěrným úřadům, ale Moskva nakonec, i když nepřímo, do jeho osudu přece jen zasáhla.

Podle dalších zpráv Kubisz odjel do lotyšské Rigy, kde bydlel na adrese Blau Mahla 12/7 Licia. I když ho místní úřady tak jako v Litvě podezřívaly z vojenské špionáže ve prospěch Polska, prozatím nijak nezasahovaly. Všechno se ale rázem změnilo na počátku roku 1933, kdy se v lotyšském tisku v Rize objevil senzační článek. Odvolával se na zprávu telegrafní agentury z Varšavy a vzbudil rozruch vedoucí až k diplomatickým zákrokům.

Článek poutavě líčil krvavé drama, jež se nedávno odehrálo na vyslanectví Afgánistánu v Moskvě. Afgánský vyslanec navázal známost s mladou a pohlednou baletkou moskevské opery. Jejich láska vedla k tomu, že svou milenkou přestěhoval k sobě na vyslanectví. Jednou uprostřed noci se vyslanec nečekaně probudil a zjistil, že milenciho lože je prázdné. Vtom zaslechl podezřelý šramot ze své pracovny. Přikradl se tiše ke dveřím a spatřil svou milenkou, jak slídí v jeho psacím stole po tajných dokumentech, které tam ukrýval. Došlo mu ihned, že milenkou lásku jen předstírala a ve skutečnosti je to agentka bolševického GPU. Ve spravedlivém hněvu ji na místě zastřelil a její tělo zakopal na zahradě vyslanectví. GPU však záhy začalo svou agentku postrádat a moskevské úřady požádaly vyslanectví, aby baletčino záhadné zmizení vysvětlilo. Afgánský vyslanec se kupodivu svým činem nijak netajil a přiznal, že baletku zastřelil. Dokazoval však, že postupoval přesně podle zákonů své země, které mu dávají právo potrestat smrtí každého, kdo byl přistižen při zradě. Protože se tak stalo na exterritoriální půdě, kde platí diplomatická imunita, nemá se ruským úřadům z čeho odpovídat.

Pár dnů po zveřejnění článku telegrafoval z Moskvy lotyšský vyslanec Bilman svému Ministerstvu zahraničních věcí, že afgánské vyslanectví v Moskvě se cítí hrubě dotčeno a požaduje okamžitou omluvu. V dementi, rozšířeném též oficiální lotyšskou tiskovou agenturou LTA, prohlašovaly lotyšské úřady, že

zmíněný článek je od začátku do konce úplnou smyšlenkou. Lotyšské noviny se vzápětí hájily tvrzením, že zprávu převzaly z varšavských listů, kam se dostala od oficiální polské tiskové agentury v Rize, PAT. Rižský zástupce této agentury Bogdan Zyndram Koscialkowski, který byl zároveň tiskovým atašé polského vyslanectví, se však proti obvinění z rozšiřování vymyšlených zpráv ostouzejících jiné země ostře ohradil.

Záhy se zjistilo, že zpráva nepochází od agentury PAT, ale od Agentury Telegraficznej Ekspres, ATE, která je údajně "blízká polským vojenským kruhům", jak uvádí ve svém hlášení o aféře československý chargé d'affaires v Rize Lípa. Jediným zástupcem polské agentury ATE v Rize byl v té době československý občan Pawel Kubisz.

Zanedlouho se v rižském tisku objevila zpráva, že Kubisz byl jako nežádoucí cizinec vypovězen z Lotyšska. Na dotaz československého vyslanectví potvrdil šéf tiskové sekce lotyšského ministerstva zahraničí vyslanec Janis Seskis, že Kubisz byl skutečně vyzván Ministerstvem vnitra, aby do 5. února do 18 hodin opustil Lotyšsko. Stanovisko ministerstva projednala a schválila i lotyšská Ministerská rada. Důvodem vypovězení bylo údajné nesplnění předepsaných úředních formalit, závazných pro každého cizince, a Kubiszova činnost, jež naplňovala pojem "nepohodlný cizinec". Ministerstvo vnitra naznačilo, že Kubisz je již delší dobu střežen jako důvodně podezřelý z vojenské špionáže. Seskis dokonce důvěrně dodal, že podobná zjištění o Kubiszově osobě jim poskytly též úřady z Litvy, kde Kubisz dříve pobýval. Diplomat Lípa k tomu ve svém hlášení dodává: "Ze sdělení vyslance Seskise jest zřejmé, že výše uvedený případ žurnalistické činnosti Kubiszovy byl náplní, kterou vyčerpána byla dosavadní shovívavost zdejších orgánů a přiměla je k rozhodnému zakročení."

Kubisz se pokusil na lotyšských úřadech dosáhnout odvolání svého vypovězení ze země, avšak bezúspěšně. Teprve potom se obrátil s žádostí o pomoc na československé vyslanectví v Rize. Úředník Lípa mu nejprve vytknul, "že přichází k vyslanectví teprve, když všechny jeho kroky selhaly, tudíž pozdě, že dříve vyslanectví neznal a neuznal nikdy za vhodné je informovati". Zároveň mu vysvětlil, že jeho označení za "nepohodlného cizince" mu nedovoluje zakročit v jeho prospěch. Kubisz se bránil, že ohledně obvinění ze špionáže nemají

lotyšské úřady vůči němu přesvědčivé důkazy. Když mu však Lípa připomněl jeho domácí iredentistickou činnost, dotčeně se ohradil, že si naň bude stěžovat. Odešel s tím, že v jeho prospěch stejně zakročí polské listy u lotyšského vyslance Grosvalda ve Varšavě a že ho zaštití polské vyslanectví v Rize.

Na československé vyslanectví se v Kubiszově záležitosti dostavili ještě zástupci sdružení dopisovatelů zahraničního tisku v Rize - Donald Dayz z The Chicago Tribune jako předseda a nám již známý B. Z. Koscialkowski jako jednatel. Měli obavy, že vypovězení novináře by mohlo být nežádoucím precedentem. Když jim ale též lotyšské úřady potvrdily, že v pozadí případu jsou další temné souvislosti, vzdali se intervence. Koscialkowski prý dokonce řekl v předsíni vyslanectví kancelářskému oficiálu Hynčíkovi, s nímž se již řadu let znal, že Kubiszovi takový konec předvídal a že ho mnohokrát varoval, aby podobných hloupostí zanechal. Těžko říci, zda měl na mysli Kubiszovu údajnou spolupráci s polskou vojenskou rozvědkou nebo onu řádně vypečenou a šťavnatou novinářskou kachnu, jež přispěla ke konci jeho lotyšské kariéry.

Lotyšské úřady Kubiszovi dodatečně povolily prodloužení pobytu v Rize do pondělí 6. února 1933 do 15 hodin, kdy se zavázal odjet do Varšavy. Zpráva pražského prezidia Ministerstva vnitra ze 17. dubna 1933 již uvádí, že Kubisz byl asi před měsícem propuštěn ze služeb varšavské agentury ATE a pobývá opět v Konské u Třince.

(Zpracováno podle dokumentů uložených v Zemském archivu Brno, fond Zemský úřad Brno - prezidiální registratura, karton 284, inv. č.13135).